

Els vells ja no són com abans

Un grup d'holandesos participen en una fira dedicada a la tercera edat.

La jubilació ha deixat de ser la frontera cap a la vellesa. Les millores a l'àmbit de la salut i un catàleg més ampli de serveis ideats per a les persones grans fan emergir un 'envelliment actiu' i obliguen a redefinir la tercera edat.

Estela Verge no para, aquests dies. Amb cinc companyes de classe ha de fer un treball sobre el pa, i ella, que té 78 anys i navega per internet com si en tinguera 18, s'encarrega de buscar la informació més adient en el maremàgnum de les www.ahir.com. Ahir, dimecres, va fer un parèntesi en la cerca. Perquè el dimecres va a la universitat. Ahir estudiaren la filosofia de Plató i més clàssics de la filosofia grega i també van veure alguna cosa de matemàtiques, "que sempre havia estat una matèria que m'havia costat", explica. Estela, que viu al petit poble de la Jana i va a classe a Sant Mateu (Baix Maestrat), és

una de les 800 persones matriculades enguany a la Universitat per a Majors, un programa de la Universitat Jaume I ideat especialment per a gent a partir de cinquanta anys que volen ampliar els coneixements acadèmics i culturals. El programa va inaugurar-se l'any 1998 i no ha parat de créixer, numèricament i territorialment. Començaren essent 38 alumnes i, d'aleshores ençà, el nombre d'inscrits ha crescut d'any en any, alhora que s'obrien seus a diversos punts de les comarques de les comarques del nord del País Valencià. Es tracta, com explica Pilar Escuder, coordinadora de la Universitat per a Majors, d'"aportar-

los coneixements, de donar-los una experiència acadèmica, però sobretot volem assolir un objectiu social: fer que la gent envellesca productivament, que descobresquen eines noves que els ajuden a socialitzar-se, que se'ls obriegen noves perspectives i trenquen alguns prejudicis". Com a Castelló, moltes universitats tenen iniciatives semblants. A la Universitat Autònoma de Barcelona se'n diu l'Aula Gran; a la de València, la Nau Gran; a la de les Illes, Universitat Oberta per a Majors, la UOM, com tothom la coneix allà... I a quasi totes, els alumnes grans, amb les seues carpetes de cuir, les seues ulleres bifocals, comparteixen espai, i a voltes fins i tot aules, amb persones entre 18 anys i 25. "Els joves veuen els grans al bar, pels corredors i diuen: 'Quina canya, aquests vells! Jo vull que els meus pares siguin així'", explica Escuder. Ara bé, com apunta Mercè Pérez Salanova, psicòloga i responsable de l'àrea psico-social i participació de l'Institut de l'Envel·liment de la Universitat Autònoma de

Esclaus dels fills (i del sistema)

“Què faria jo sense ma mare?” És la pregunta que moltes dones es fan quan deixen a casa les seues mares amb l’encàrrec de tenir cura dels xiquets, que han agafat un refredat o una grip. Perquè a la nostra societat, on l’estat de benestar encara coixeja i les polítiques de suport a la família fan aigües, els avis fan un paper insubstituïble. “Fan la funció de frontissa –explica Mercè Pérez Salanova– perquè permeten que grinyoli una mica menys la conciliació de la vida laboral i familiar dels seus fills.” El batalló d’avis i àvies que esperen a la porta de les escoles són la prova més feaent del paper que s’han trobat obligats a assumir per tal de fer un favor als seus fills. Són els “pares substituïtoris”, en paraules de Francesc Torralba.

Perquè, al costat de les persones d’edat que poden dedicar-se a si mateixos el temps que guanyen amb la seua jubilació, o almenys una part important, també hi ha qui es troba condicionat per les necessitats dels seus descendents. “Cada volta ens trobem amb una ancianitat més esclava”, critica Torralba. “Els fills no tenen possibilitat de conciliar vida familiar i laboral i acaben furtant la llibertat a la gent gran. Els hauríem d’estar immensament agraïts. [...] Aquest sistema de vida se suporta perquè hi ha una generació abnegada que, amb cost zero, és a les cinc a la porta de l’escola.”

Barcelona, no es tracta d’“assimilar la gent gran amb els joves”. Tot això “no s’ha de presentar com un retorn a la joventut. Igual que passa amb l’aparença física, no es tracta de tornar a semblar joves, ni tampoc de pretendre que els objectius que es volen assolir són els mateixos que els dels joves. Els referents, si volem donar més valor a la gent gran, no poden ser els joves”.

Siga com siga, una cosa és clara: els vells ja no són com abans. La jubilació ha deixat de ser la porta d’entrada a la vellesa. Avui no és estrany que els nostres avis o pares bufen vuitanta espelmes, o més, i això obri una nova perspectiva. L’augment d’esperança de vida per la millora de les condicions sanitàries i l’alimentació, i per la reducció dels efectes de les malalties, ha fet que l’epíleg de la nostra vida s’endarrerisca com més va més. I això ens obliga també a redefinir el terme de *vellesa*. Perquè si bé la jubilació ha dibuixat tradicionalment la línia imaginària entre vida adulta i vellesa, en les actuals circumstàncies titllar de vells els majors de 65 anys sembla del tot inadequat. Com apunta el llibre *La ancianidad en nuestro mundo. Más allá de los tópicos*, “per arribar a la vellesa, no n’hi ha prou de complir anys”. La percepció social d’aquest fenomen, de fet, ja comença a visualitzar-se. Segons dades del Cen-

tre d’Investigacions Sociològiques, un 24,9% de les persones entrevistades considera que “la vellesa no depèn de l’edat”.

Per a Francesc Torralba, director de la càtedra Ethos de la Universitat Ramon Llull, i coordinador del llibre esmentat, assistim a una “reinvenció de l’envelliment”. “El perfil de la gent gran canvia: d’una banda, la salut, els fàrmacs, han millorat els estils de vida; i d’una altra

banda, com a població cada cop més majoritària, compta, i molt, a l’àmbit social i polític” assegura.

Uns límits porosos. Però què és vellesa i que no ho és? Resulta força complicat de dir-ho. A l’estat espanyol, l’Institut de Gent Gran i Serveis Socials considera velles les persones de 65 anys o més; el programa d’investigació SHARE (sigles angleses de Sondatge de Salut, Envel·liment i Jubilació a Europa) treballa amb mostres de persones amb cinquanta anys o més; i les Nacions Unides parla de *persones d’edat* quan es refereix als qui tenen més de seixanta anys. “Cada vegada pren més volada una visió segons la qual les persones grans es poden dividir en dues franges –explica Mercè Pérez Salanova–. A la primera, s’entén l’envelliment com un perllongament de la vida adulta. A la segona, aquella que en francès s’anomena *gran age*, hi entrarien els més grans de 75 anys.” Siga com siga, una cosa sembla clara, com apunta *La ancianidad en nuestro mundo*: “Allò que s’havia anomenat *tercera edat* s’ha convertit, transformat i readaptat, en persones grans. La vellesa ha quedat postergada a edats postremes. Avui dia hi ha més persones grans i menys vells.”

Disputes semàntiques i numèriques a banda, no hi ha dubte que es va redefinint el paper i la identitat de la gent

La gent més gran s’incorpora a les noves tecnologies de la comunicació.

gran. La imatge negativa del vell dèbil, dependent i passiu, que passava els anys tot esperant el crepuscle final, s'ha superat. Avui la persona gran s'identifica amb un individu actiu, que acompleix una funció familiar de suport als fills però que –i ací hi ha la novetat– participa de la societat i s'hi involucra. “S'ha acabat la comprensió de l'ancianitat com una etapa passiva, inútil, fins i tot compresa com una càrrega o com un pes feixuc”, explica Torralba.

La disponibilitat de temps i de recursos, a més d'una incipient oferta de serveis destinada a aquest segment de consumidors, fa que aquesta generació de persones grans tinga gustos, inquietuds i necessitats que els seues avis no tingueren. Pilar Escuder, coordinadora del programa Universitat per a Major de l'UJI, ho explica així: “Les generacions que passen per la cinquantena o la seixantena han viscut i han protagonitzat una època de grans transformacions: canvis dels models socials, alliberament femení, el control de la natalitat, incorporació de la dona al treball, entrada de l'home al món familiar... Aquesta generació no té res a veure amb cap generació anterior. Això vol dir que no poden envellir igual. Envelleixen d'una manera diferent i protagonitzen una revolució silenciosa. Diuen a la societat: ‘No ens tracteu de manera discriminatòria, perquè nosaltres hem transformat la societat. Nosaltres no vam ser joves i adults com la gent de cinquanta anys enrere. Per tant, no ens tracteu com la gent gran de fa cinquanta anys.’”

Actius o hiperactius? El resultat de tot plegat que es dibuixa al davant dels nostres ulls resulta força engrescador: un segment de població que fins ara havia estat menystingut des del punt de vista del capital humà emergeix i reclama un espai en el conjunt de la societat. “Entre la gent que avui té entre 60 anys i 75 i les generacions anteriors en aquesta mateixa franja d'edat hi ha moltes diferències –explica Pérez Salanova–. Per començar la gent no vivia tants anys, ni amb les condicions de salut i autonomia de què gaudeixen ara. I (cosa que no és pas menys important) abans la seua activitat es restringia a la vida familiar, mentre que ara se'ls amplien les opcions, més enllà de les fronteres de la llar.”

Anhel o obligació?

Enfront dels qui veuen en el pas cap a la jubilació una mena d'Eldorado generacional, sorgeixen també veus dissidents. És el cas, per exemple, d'Alfredo Alfageme, professor de la Universitat Jaume I i expert en sociologia de l'envelliment. Alfageme té reserves sobre l'emergent concepció de l'*enveïlliment actiu*. La primera és sobre els beneficiaris: “S'assumeix que la gent gran són tots iguals, i això no és veritat perquè hi ha una enorme desigualtat. No envelleixen igual els rics que els pobres. Tot això de l'envelliment actiu és fa pensant en la gent de classe mitjana-alta, però exclou les classes baixes, que arrossegueu més problemes de salut, més càrregues familiars i tenen manca de recursos econòmics.”

L'altre recel té a veure amb la pressió social per assumir la jubilació com un anhel i l'etapa posterior com un període per a dedicar a activitats de voluntariat o de creixement personal. “Des de la perspectiva crítica, per a algunes persones la jubilació és percebuda com una exclusió simplement per raons d'edat d'un àmbit que es considera molt valorat: la feina”, argumenta Alfageme, que lamenta que, a partir dels 65, la societat no puga assumir que una persona pot “treballar en una feina remunerada. En canvi, hom pensa en treballs de voluntariat, ajudar els fills... Com si la gent gran, pel fet de ser-ho, volguera fer això. Hi ha una tendència dins la gerontologia oficial conservadora segons la qual la gent ha de dedicar-se a un seguit de coses i no a unes altres. I no hi ha cap raó perquè això siga així.”

La gent gran continua assumint el seu paper dins la família (moltes voltes com a curadors dels infants dels fills o fins i tot de la generació precedent), però el seu camp de vida s'expandeix. Els majors accepten de bon grat de tenir cura dels néts i fer de mainaders quan els seus fills ixen a sopar un dissabte, però també volen viatjar, aprendre sobre noves tecnologies o fer-ne ús, saber què passa al món, eixir a ballar o apuntar-se a cursos d'idiomes. D'aquest gresol de possibilitats se n'ha dit *enveïlliment actiu*. El terme el va elevar a categoria de concepte l'Organització Mundial de la Salut, quan el 2002 va publicar el document *Enveïlliment actiu: un marc polític*. A continuació vingueren un tirallonga de programes per a fomentar que la gent que havia superat l'edat de jubilació participara en tota mena d'activitats. I això, que a primer colp d'ull sembla positiu, podria no ser-ho tant, com adverteix el llibre *La ancianidad en nuestro mundo*: l'envelliment actiu “s'ha convertit en una mena d'objectiu sacrosant per als departaments de política gerontològica occidental; avui comptem a les nostres societats amb gran nombre de regles i recursos per a envellir activament. Al final, la impres-

sió és que envellir de manera activa és una qüestió de compliment obligat”.

Per a Pérez Salanova, no es tracta de “fer per fer”, sinó d'aprofitar el capital humà i el bagatge intel·lectual que pot aportar un sector que avui representa el 17,7% de la població i que en el futur assolirà més pes demogràfic. “Un dels reptes que tenim és que la contribució social de la gent gran no es redueisca a l'esfera familiar. Per exemple, en el voluntariat cívic. Moltes coses podrien millorar si s'hi incorporara l'experiència de la gent gran. D'aquesta manera les persones no sentirien que, a partir d'un cert moment, només poden ser reconeguts a la seua esfera privada”. No es tracta, en definitiva, d'incorporar a l'imaginari col·lectiu l'estereotip –tan utilitzat, d'una altra banda, als mitjans de comunicació– de la persona gran activa, que –en contraposició al vell passiu– se'ns mostra infatigable, saludable, normalment ric i eternament jove, sinó d'assumir que els jubilats demanen serveis, però també ens els poden donar. Perquè avui, com mai abans, hi ha vida més enllà dels 65 anys, i a més pot resultar ben profitosa per als uns i per als altres.

Violeta Tena